

Németh Péter Mikola

A SZERETET RENDJE ÉS BÖLCSESSÉGE

Dr. habil. Bohár András (1961–2005) emlékezete

„...az ember eltévedt, lebukott helyéről,
s most szorongva keresi...” (Pascal)

B. A. emléke: „Nagyon fáj”! És mire a fájdalom megszűnne, máris „*húsig-csontig hámozottan*” érezni, szívbemarkolóan hallani is talán: a HIÁNYA FÁJDALMÁT. Így írtam kétségek között – *Mindig a másik ember hal meg, nem te!* – a felfoghatatlan pillanat gyászában barátomról, alkotó-társamról *Fragmentum(ok)* című, Binder Károly zongorajátékára hangolt opusom felvezetőjében. Majd imigyen folytattam: A hiányzó szorongást, a hiányzó félelmet, a hiányzó kábulat szitok-szavát érzékelttem akkor, ami agyafúrta, ha megrohan, cibál, egyre csak cincál, szétszed, majd összerak, szétszed és összerak. >>>>> S a ReAkCió!? <<<<<< Méla undor elválaszthatatlan szövevénye: OLAJFOLT a ZSÍRPACNI helyén...

Bohár András E(x)kspanzióink aktív résztvevője: kiállító művésze, performere és egyik teoretikusa volt, már a kezdetektől, az 1990-es évektől. Együtt gondolkodásunk a Blaise Pascal-i mottóban gyökerezethető, hiszen, ha más-más évfolyamokon is, de mindketten végzetesen a 20. század gyermekeiként, az ELTE BTK filozófia tanári szakán végeztünk. Ott, ahol marxistává nem lett egyikünk se, mert többek között Pascal nyomán időben tudatosodott bennünk, hogy a szeretet rendje az, ahol a filozófia eredeti értelme beteljesedhet, mikor is meghaladjuk a bölcsesség elméletét és eljutunk a megélt, a tevékeny bölcsességhez, ami nem más, mint a *szeretet rendje*. Ezt az életérzésünket kíséreltük meg realizálni az Ekszpanzióban is. Blaise Pascal gondolatait Descartes logikájából – *Gondolkodom, tehát vagyok* – kiindulva értelmeztük, mert Pascal Descartes-tal rivalizálva alkotta meg a *Kereszténység apológiáját*. Így intuitív alapokon már idejekorán megéreztük, hogy „a szív segédigéi”, a szenvedélyünk, a vágyaink nem lehetnek ellentétesek a rációval, az Ész rendjével, hanem, igen is tudni lehet, hogy időről-időre meghaladják azt. Ebből következett az a felismerésünk is, hogy a Szív rendjében nem némulhat el az Ész. Sokkal inkább az történt összművészeti kísérleteinkben, hogy az Ész összhangba, esetenként harmóniába kerül vágyálmainkkal. A teremtő, az alkotói akaratnak az a természetes rendje tehát, amikor a Szív és az Ész „hangjai és csendjei” összhangba kerülnek egymással. Pascal szerint ez az együttállás a valódi bölcsesség rendje. Vagyis, szerinte a szeretet rendje az, ahol a filozófia eredeti értelme beteljesedik, ahol meghaladjuk a bölcsesség elméletét és eljutunk a megélt bölcsességhez, ami nem más, mint a *szeretet rendje és bölcsessége*.

Ezért is történhetett az úgy, hogy B. A. gyakran hivatkozott Martin Buber filozófiájára, evvel is nyomatékosítva azt a lényegi felismerést, hogy a világban való dialógus az ÉN – TE, ÉN – AZ / Ő között bonyolódik. Buber már a 20. század elején jelezte: *valódi közösség* csakis a TE és az ÉN komplementer, tegező viszonyára épülve, az emberi kapcsolódás és együttműködés alapsejtjeiből, az Istennel való folyamatos párbeszédben alakulhat ki. Emberré azáltal váltunk (s válunk ma is, egyenként, az egyedfejlődésben, neveltetésünk során), hogy képesek voltunk, vagyunk elmélyült kapcsolatba lépni Istennel és egymással. Vagyis ez teszi az életet értelemmel teljessé. A „súlyos” jelenlét: a valós kapcsolatteremtés, a párbeszéd, a kölcsönösség ad eleven tartalmat az emberi létnek, még akkor is, ha olykor Utat is tévesztünk itt, ezen az árnyékvilágon.

VisszaSejtesít című versemben, épp erről eszmélődöm B.A. váratlan halálakor, a visszatérés esélyeiről, Papp Tibor (1936–2018) 70. születésnapján:

.....
Jeget izzad születésnapodra a gyász

Bohárphil Plótinosz-álma

túl a létezőn — a v a l ó s á g — az

Egy

akitől vér helyett szavakat vesznek
akit a kérdések türei megsebeznek
akiből papírsárkányt szeletelnek
akiben boltíves folyosót nyitottak
akire ráuszítottak vére-költő tetveket
akinek sötéttel locskolták szeme világát
akinek szívét életnagyságú nyomattá tiporták
akit Én-Te-Ő akasztottunk a csillagok közé
akinél el- s megszakadt a láncszem
akivel azóta hébe- se hóba- se álltunk
Ő az? ÉN te? Mi az? én TE? Ő AZ?
„A parázna söprű”- vel terelgetjük fájdalmainkat
a szemétbe _____

*„áldozat fallikus ága
 égi szemérem előtt
 kőből tűz ölü oltár
 jó szagú férfi a föld*

*térdein ömlik a víz
 combjai közt buja partok
 tátva a szája az égnek
 táncol a láb meg a kéz”*

.....

A lét működésbe léptetése, otthonossá tétele egy létező műalkotás segítségével: alapfeladat – ez volt Bohár alapelve is. S ezt akképpen értelmezhetjük, a modern művészetek produktumaira figyelve, hogy a lényegi kérdések, a hiányérzetének megfogalmazása már időben megtörténik. Például az, hogy miért áll magában, otthontalanul és költészet nélkül az ember? Mi az oka végzetes magára hagyatottságának, kiszolgáltatottságának? És hosszasan folytathatnánk még mindennapi létünkbe vágó kérdéseinket, hiányérzeteinkre választ remélve.

Mert a költészet Malmai itt
hitetlen sorokat darálnak – zabálnak

A
 líra
Ma mint
csúszópénz
mint a vanília
az ápolónő zsebében lapul
Ágyszagú a poézis
és a vesesorító esti ködben
mikor lejön a hegyről az a meghasadt fenyő:
I
H
L
E
T – – – Ó uram-isten!

Bohár értelmezése szerint a Martin Buber-i teóriák alapján: – „A viszony világa három szférát foglal magába. Az első: életünk a természettel - itt a viszony megáll a nyelv küszöbénél. A második: az élet az emberekkel, ahol a viszony belép a nyelvbe. A harmadik: az élet a szellemi létezőkkel, ahol a viszony nyelv nélkül való, de nyelvet létrehozó. A viszonyok mindegyike az örök TE peremén halad, mindegyik arra tekint. S ami mindezt mozgatja, az a közvetlenség, lényegi tett, érzés: a szeretet.”

B. A. fontosnak tartja továbbá az újabb kori filozófiatörténet alapkérdéseinek viszonyát az Isten-eszme immanens jelenlétéhez/hiányához. A felvilágosodás racionális világképére épülő nagy bölcséleti szintézisek (Kant, Hegel) bizonyos értelemben megkérdőjelezték a Szeretet-eszme mindenhatóságát. Spinoza természet-elvű gondolkodásában az ember a Természet szerves része, de nem középpontja, ő azt vallotta: ha megértjük és követjük a természeti törvényeket, eggyé válunk Istennel (aki azonos a Természettel). Az ő felfogása lényege szerint a panteizmussal rokon. Schopenhauer viszont a keleti filozófiák felé nyitott (meditáció, a vágyak megfékezése, a létszomj kioltása – a „szenvedő-körből” való kilépés feltétele az erkölcsös élet). A boldogság tehát maga az erény: ez benső szabadságunk forrása! Aki a Szeretet rendjében él, az etikus életet él – boldog; küldetése beteljesül: megtalálja Istent. Bohár konklúziója: csakis a hit és a szeretet által lehetséges a teljes egzisztenciánkra kiható találkozás a személyes Istennel.

?

én – te

éN – tE

Én – TE

ÉN – Te

Ő – Az > Én — Te > MI – Az

ÉN – Te

Én – TE

éN – tE

én – te

?

A továbbiakban B.A. Giordano Bruno filozófiai felfogását elemzi, akiről tudni véljük, hogy rá elsődlegesen Epikurosz és Plótinosz tanai hatottak. Így, Bohár egyik tanulmányában azt állapította meg, hogy Giordano Bruno nem tesz különbséget Isten és a teremtett világ között, mert azt vallotta: Jézusnak a világba való belépésével, kereszthalálával és feltámadásával Isten újra áthatotta a világmindenséget életörömmel, szeretettel. Ladi Katalin az Ekszpanzió XVIII. „Álom” tematikájában, a Nógrád megyei Cserhátszentiván római katolikus templomában Szent Iván napján, B.A. halála évében az alábbi gondolatokkal élteti néhai alkotó-társát a múlt időben:

Mi Plótinosz álma?

Szörös fal – a téridő kontinuum felfüggesztése.

Csábítás – metafizikai költészet. Kába, hajló lovacsák.

Milyen vércsoportúak a költők? Magyarországon kevesen tudják.

Halál utáni költészet: mag – héj nélkül, héj – mag nélkül.

A tér nélküli időben – porosan, pontosan délben.

Zuhanás.

Újra egybelátjuk testünket a kútban,
mielőtt a gyönyör kedvéért
széthasítottuk magunkat a múlt időben.

(Bohár András – Ladik Katalin: az Ekszpanzió XV. alkalmával, "A KILÁTÓ" hívógondolatára, a Bujáki kilátónál, 2003 nyarán.)

B. A. az alternatív művészeteknek sok tekintetben az ősi, a keleti filozófiákra visszavezethető érvrendszerét kezdte el boncolgatni, amelyek bizonyos értelemben egészen új irányba terelgették gondolkodásunkat az Ekszpanzióban. Szerinte a dinamikus természetre, a természetes életre figyelő, meditatív mozzanatok is tartalmazó orientációk paradoxonjaikkal megtermékenyíthetik racionalitásunkat, pragmatizmusunkat; több irányban tágítják benső szemléletünket, új összefüggésekre nyitják rá tekintetünket. Ezért az experimentális művészetet a hagyományossal egyenértékűnek tartja; mindkettőnek megvan a maga funkciója és a saját befogadói közege – egymás mellett élve, egymást kiegészítve bontakoztatják ki egy adott korszak teljes művészeti színpétét. Így tehát létjogosultságuk megkérdőjelezhetetlen.

Bohár András: Baltás performansa – Martin Heidegger: Einführung in die metaphysik /
Bevezetés a metafizikába c. német nyelvű szövege kíséretében, mosolyogva

E(x)KSZPANZIÓ XIII. „Táltos-Sámán” tematika Ipolytarnócon, a Palóc Pompei-in
HAász Ágnes – Mocsári Mária (1953–2011) jurtában rendezett kiállítását
Bohár András nyitotta meg: 2001 nyarán, az éjszakában

Most már arra van szükség, írja B.A. *Szabadság, (természet), művészet* c. kisesszéjében, hogy a mindig is jelen lévő kérdéseességünk, hiány voltunk, végességünk megmutatásán túl a válaszok is megjelenjenek, de ez, úgy tűnik, önerőből nem lehetséges, s talán mi is végiggondolhatjuk mindazt, amit Hölderlin Empedoklésza az Etna kráterének peremén:

*Ismered e kör csendet? Sosem alvó
Isten-némaságot? Itt várj reá! Itt!
Éjfél körül műve kész lesz velünk.
És ha mint mondod, a Mennydörgetőnek
Bizalmasa vagy, egy-értő vele,
Szellemed, ösvényt tudva, így halad.
No tarts velem akkor: magányosan bár.
Most jajong a Föld szíve, nem feledve
Régi egységet, sötét Földanyánk
Tűz-karokat tár az éter felé.
Ám ha az Úr majd eljő sugarával
Követjük, jeléül, rokonai
Vagyunk, le le a szent lángok közé.*

(Hölderlin: *Empedoklész halála* – harmadik változat.
In.: Enigma 1995/4 – 1996/1)

Annak a pillanatnak a várása és meggondolása, amely mindannyiunk számára eljön, talán segít abban, hogy *felfigyeljünk arra a bizonyos sugárra.*

A

**halál
morzsái
mint hamu
a havon**

Lesz-e kötél a fán még vitatkozol!?

**Aki győz
annak nem árt
a második halál se:**

„föld víz nap hold föld
föld hold nap víz tűz
szél fák fű víz hal
tűz tánc fül láb kar
zöld szem két nem zöld
föld víz nap hold föld.”

Az avantgárd egyik fontos megújulási lehetősége a múlt század '80-as éveiben a szakralitással való kapcsolat feltámasztása volt az életünkben, amit az Ekszpanzióinkban egyetértően megvalósítandónak gondoltunk, hiszen így teremthetett kapcsolódási pontokat, hidat a művész és közönsége, valamint a múlt és jelen, s a jelenkori művészeti élet számtalan irányzata között, az egymásnak ellentmondó ars poétikai ellenére is.

A '90-es évek ekszpanziós művészetét meglátásom szerint az különbözteti meg a korábbi évek (évtizedek) radikális ellenművészetétől, hogy elévülhetetlen morális eszmények vezérlik, s etikai felelősségtudat, az egzisztenciális és szociális *gondra és gondolatokra* hangolt művészi szenzibilitás hatja át. A transzcendens értékekhez való viszony azonban a találkozók résztvevői szándéka szerint nagyon is konkrét és evilági természetű: mindenkor a valóságos emberi életre, emberi kapcsolatokra vonatkozik. Aki a vallási (akár keresztény, akár buddhista, akár iszlám, stb.) tanítások szerint él, egyéni életében a metafizikai értékek megvalósítására törekedve (s nem a privát érdekek, anyagi szempontok, az előmenetel és a díjak hajszolása áll gondolkodása középpontjában). Aki a Szeretet jegyében alakítja életét az általános irigység – mohóság – élvezet-hajszá, a hatalomért folyó versengés közepette/ellenére is: az megnyeri az Életet – a szív és a lélek boldogságát. Ebben a felismerésben mindannyiunk előtt járó művész volt és maradt Bohár András „Az önmagán túlmutató ember”.

In memoriam Bohár András – XEROX(OK), Miskolc, 2012. 03.21.
Németh Péter Mikola „Elgondolni a semmit” – *Dialógus Dr. habil. Bohár András (1961–2006) filozófussal* – Heidegger: Platón Timaiosza, keretbeszélgetése alapján – Kezdő- és záró-kép.